didaskalia
gazeta teatralna

Z numeru: **Didaskalia 180**
Data wydania: kwiecień 2024
Źródło: https://didaskalia.pl/pl/artykul/noty-o-ksiazkach-18

/ TEATR W KSIĄŻKACH

Noty o książkach

MiroFor 2023 / tom 3: „Gęściocha". Białoszewski nieosobny, red. Agnieszka Karpowicz, Igor Piotrowski, współpraca Agnieszka Czerniak, słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2023

„Gęściocha", trzeci tom serii poświęconej Mironowi Białoszewskiemu, to obszerny zbiór tekstów dotyczących poety, a także twórczości osób z nim związanych. Ważnym i powtarzającym się elementem narracji zarówno we wstępie, jak i w poszczególnych rozdziałach są zapiski z dzienników Białoszewskiego i współpracujących z nim osób, dzięki czemu ma ona wymiar osobisty, może nawet intymny i jest mocno nacechowana emocjonalnie. Ważna jest kategoria „nieosobności" (pojawiająca się już w tytule) łączona z kolektywnością pracy, którą Białoszewski kierował się w procesie twórczym. Nieosobność przekłada się także na życie twórczyń i

twórców i łączące ich relacje, które dynamicznie zmieniały się na przestrzeni lat. Jest to nawiązanie do współtworzonego przez Białoszewskiego w latach 1958-1963 Teatru Osobnego. Autorki i autorzy książki już na początku zaznaczają, że szczególnie ważne są dla nich właśnie międzyludzkie relacje, one stanowią punkt wyjścia dla opowieści o kolejnych osobach, ich życiu, projektach i tekstach. Obok Białoszewskiego pojawiają się m.in. Bogusław Choiński, Lech Emfazy Stefański, Stanisław Swen Czachorowski, Tadeusz Kęsik, Stanisław Prószyński, Wanda Chotomska, Ludwik Hering, Jadwiga Stańczakowa, Irena Prudil, Maria Fabicka.

Książka składa się z sześciu obszernych rozdziałów. W *Archiwum* znalazło się wiele zapisków z dzienników i prywatna korespondencja dotycząca sztuki i wspólnej pracy. Zamieszczono tam także teksty sztuk teatralnych Mirona Białoszewskiego, Lecha Emfazego Stefańskiego i Bogusława Choińskiego. W rozdziale *Szkice* autorki i autorzy opisują twórczość grupy Białoszewskiego, cytują zapiski i fragmenty wierszy. W tej części jest także podrozdział poświęcony malarstwu Ludmiły Murawskiej-Péju. W następnym rozdziale, zatytułowanym *Życie*, Henk Proeme, Leszek Soliński i Gizella Csiszaty opowiadają o byciu w sieci relacyjnych powiązań z Białoszewskim, przytaczają liczne anegdoty. W *Rozmowach* znalazły się ciekawe wielogłosy związane z funkcjonowaniem projektów teatralnych, pojawiają się także fragmenty tekstów dramatów, opisy przedstawień, zdjęcia scenografii. W skład *Rozmów* wchodzą: *Polimaks. O Lechu Emfazym Stefańskim* (Agnieszka Czerniak, Zbigniew Łagosz, Dariusz Misiuna, Łukasz Orbitowski), *Rejs z Alabamy do zatoki Syjamskiej, czyli piosenki Bogusia Choińskiego. Z Justynem Kołakowskim rozmawia Igor Piotrowski* oraz *„Najpierw zacznij się ruszać". Wokół performensu Marii Stokłosy „Poczucie kawałkowości" na podstawie wierszy Białoszewskiego*. W przedostatnim rozdziale, *Literatura*, środek ciężkości zdecydowanie przesuwa się w stronę tekstów: publikowane

są wiersze Marii Fabickiej-Choińskiej czy *Król Roger* Bogusława Choińskiego w opracowaniu Agnieszki Karpowicz. Wszystko to opatrzone jest komentarzami, rysującymi konteksty ich powstania, zapiskami z dzienników i zdjęciami.

Gęściocha to obszerna książka, której liczba stron (ponad pięćset) może być przytłaczająca, jednak w miarę zagłębiania się w historię, kolejne życiorysy i teksty można dać się porwać dramaturgii, którą ukształtowało życie. Linearność porzucona zostaje na rzecz ożywienia kolejnych biografii, włączania tekstów i wspomnień osób w nich uczestniczących. Dzięki tej strategii można poznać tętniącą życiem sieć powiązań ludzi, literatury, sztuki i czasów.

Magdalena Kubacka

Dorota Semenowicz, *Mechanika skandalu*, Akademia Teatralna im. Aleksandra Zelwerowicza, Warszawa 2023

Książka Doroty Semenowicz jest kolejną publikacją w serii Wiedza o Teatrze wydawanej przez Akademię Teatralną im. Aleksandra Zelwerowicza. Autorka podejmuje temat skandalu w sztukach performatywnych i warunków, które muszą zostać spełnione, aby skandal zaistniał. Zadaje pytania: czym jest skandal jako wydarzenie społeczne? Czym różni się afektywny odbiór sztuk performatywnych i spektakli teatralnych? Semenowicz na różnych przykładach rysuje mapę kontekstów, które wpływają na zaistnienie skandalu w sferze publicznej i politycznej.

Książkę rozpoczyna wstęp zatytułowany *Etymologia, skandal i teatr*. Autorka odwołuje się do słownikowej definicji skandalu, a także koncepcji zaproponowanej przez francuskiego historyka i antropologa René Girarda, który interpretował owo pojęcie w perspektywie teorii rywalizacji mimetycznej. Autorka przejrzyście przedstawia koncepcję Girarda, odnosząc ją do współczesności. Powołując się na *Manifest futurystyczny* Marinettiego, prezentuje sposób, w jaki futuryści, dadaiści i surrealiści używali skandalu jako narzędzia autopromocji i oddziaływania na widzów. Przedstawia zasób różnych ujęć, aby przyjrzeć się mechanizmowi, dynamice i rozwojowi skandalu, a także by zaproponować narzędzia, które pozwolą na jego interpretację.

Rozdział pierwszy, *Próbka rewolucji: skandal wokół „Parawanów" Jeana Geneta*, poświęcony jest wystawieniu tego dramatu w paryskim Odéon – Théâtre de l'Europe w 1966 roku. Autorka bardzo precyzyjne kreśli tło historyczne, kulturowe i społeczne, aby przedstawić kontekst, który jest szczególnie ważnym aspektem w wydarzaniu się skandalu. Przytacza recenzje spektaklu, aby pokazać odbiór oraz momenty, które wywołały oburzenie. Pokazuje zatem, że skandaliczne nie jest samo dzieło czy spektakl, a to, jak zostaje on odebrany przez osoby oglądające, które odczytują go w konkretnym kontekście historycznym, kulturowym i społecznym.

W drugim rozdziale, zatytułowanym *Kulturowy impas: „Golgota Picnic" Rodrigo Garcíi*, Semenowicz stawia tezę, że „skandal jako wydarzenie społeczne ściśle związane ze sferą publiczną jest uwarunkowany kulturowo i historycznie, dlatego należy go rozważać w określonym historyczno-społecznym kontekście" (s. 67). Autorka kreśli polski kontekst religijny, który pozwala uchwycić skandal dotyczący odwołania pokazu spektaklu *Golgota*

Picnic Rodriga Garcíi na Malta Festival w Poznaniu w 2014 roku. Znów, podobnie jak w rozdziale pierwszym, precyzyjnie opisuje kontekst, reakcje różnych środowisk, zestawia *Golgotę Picnic* z innymi przedstawieniami, które krytykowane były przez polski Kościół katolicki, m.in. *Klątwą* Olivera Frljicia. Autorka pokazuje także, jak działają media, które mają moc kształtowania opinii i dynamiki skandalu, nakręcającego obie strony konfliktu. Odwołuje się także do Sary Ahmed i zaproponowanego przez nią pojęcia „snap", które autorka *Mechaniki skandalu* wykorzystuje jako narzędzie do interpretacji wydarzeń wokół *Golgoty Picnic* w Polsce.

Rozdział trzeci, *Czarny, biały, wstyd: skandal wokół „Exhibit B" Bretta Baileya*, to studium przypadku z września 2014 roku w Londynie. Tutaj „skandal" dotyczył kwestii rasowych; autorka przedstawia racje stron konfliktu, pokazując, że w tym przypadku osoby protestujące zareagowały na spektakl-instalację, który mógł być odbierany jako dzieło kontrowersyjne. Pokazuje także, jak inaczej niż w Londynie spektakl Baileya został odebrany w Polsce, co udowadnia, że skandal nie jest uniwersalny, ale zależy od kontekstu historyczno-kulturowego.

Rozdział czwarty, zatytułowany *Śmierć zwierząt na scenie: od Magazzini Criminali do Rodriga Garcíi* poświęcony jest wywoływaniu skandalu przez przedstawienia, które pokazują śmierć zwierząt na scenie. Semenowicz pisze o spektaklu Magazzini Criminali *Genet a Tangeri* z 1985 roku oraz o *Accidents* Rodriga Garcíi pokazywanym w 2009 roku we Wrocławiu. Posługując się opisem wydarzeń performatywnych, a także recenzjami i komentarzami osób tworzących te wydarzenia, problematyzuje kwestie wywoływania skandalu z udziałem zwierząt na scenie. Ostatni rozdział, *Co robi skandal?*, jest podsumowaniem wcześniej opisanych „skandalicznych" przypadków. Semenowicz pisze językiem komunikatywnym i konkretnym, co

sprawia, że *Mechanika skandalu* będzie interesująca nie tylko dla osób, które zajmują się teatrem.

Julia Siwy

Polifonia. Rzecz o pracy twórczej Teatru Węgajty, pod redakcją Katarzyny Kułakowskiej, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2023

W *Polifonii* Katarzyna Kułakowska gromadzi głosy wielu osób, które miały styczność z Teatrem Węgajty. Tytułowa polifonia odnosi się do próby zdefiniowania przez autorkę sposobu pracy i działania we wspólnocie wytwarzającej się podczas pracy artystycznej w Węgajtach. Jednocześnie jest to też sposób prowadzenia narracji w książce: „Ostatecznie dążyłam bowiem do tego, by stworzyć miejsce dla głosów różnorodnych i nie ulec pokusie uznania któregoś z nich za jedyny słuszny; by – jak mówi Mute – odkrywać to, co poziome" – pisze Kułakowska.

Książka podzielona jest na dwie części poprzedzone obszernym wstępem redaktorki tomu, zatytułowanym *Odkrywanie tego, co poziome. Rozmowy* to wywiady przeprowadzonych przez Kułakowską z osobami twórczo związanymi z Węgajtami o ich doświadczeniach współpracy, zarówno pozytywnych, jak i takich, które po latach budzą wątpliwości. Jest to też próba określenia ram lub definicji działań prowadzonych w Węgajtach. Jak podkreśla autorka, od czasu przeprowadzenia rozmów do ich publikacji perspektywa niektórych osób zmieniała się, co w książce zostaje zaznaczone

i zaktualizowane. Rozdział ten pozwala wyobrazić sobie, jak wyglądała praca twórcza w Teatrze Węgajty w perspektywie niekoniecznie akademickiej, ale również ludzkiej, emocjonalnej. W drugiej części, zatytułowanej *Szkice*, zebrane zostały teksty osób, których z miejscem i gospodarzami Teatru Węgajty, Wacławem i Erdmute Sobaszkami, łączą bliskie relacje: Justyny Biernat, Dominiki Bremer, Martyny Dębowskiej, Anny Ziółkowskiej, Magdaleny Hasiuk, Katarzyny Kalinowskiej i Katarzyny Kułakowskiej, Joanny Królikowskiej, Jana-Tage Kühlinga, Anny Marii Olszak, Joanny Pawelczyk, Jany Pilátovej, Jana Mrázka, Martina Rosie. W książce znalazło się również wiele czarno-białych fotografii dokumentujących wydarzenia organizowane w Teatrze Węgajty.

Julia Tokarczyk

Wzór cytowania:

Noty o książkach, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2024, nr 180, https://didaskalia.pl/pl/artykul/noty-o-ksiazkach-18.

Źródło: *https://didaskalia.pl/artykul/noty-o-ksiazkach-18*